

บทที่ 4

วิเคราะห์บทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ที่ปรากฏในปัญญาสาตกฉบับล้านนา

ในการศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนานั้น ได้มีผู้ที่ศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะนิทานชาดก นอกจากจะมีการศึกษาในด้านที่มาของเรื่อง เนื้อเรื่อง และลักษณะของเรื่องแล้ว ยังมีการศึกษาถึงแบบเรื่องและอนุภาคของนิทานชาดกด้วย

ด้านการศึกษาแบบเรื่องและอนุภาคของนิทานชาดกนี้ เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร (2529) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสาตกฉบับหอสมุดแห่งชาติ โดยศึกษาเปรียบเทียบกับดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง (The Types of the Folktale) และดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง (Motif – Index of Folk Literature) ซึ่งเป็นดัชนีที่รวบรวม และจัดจำแนกแบบเรื่องและอนุภาคของนิทานพื้นเมืองหลายประเภทจากดินแดนสำคัญทั่วโลก และกล่าวสรุปไว้ชัดเจนว่า

“ การวิเคราะห์แบบเรื่องของนิทานในปัญญาสาตก สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มหนึ่งมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานส่วนใหญ่ในประเภทนิทานทรงเครื่อง นิทานอุทาหรณ์ นิทานมุขตลก และนิทานปริศนา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลก กลุ่มหนึ่งไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานศาสนาส่วนใหญ่ หรือเรียกว่านิทานทางธรรม และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มผสม กล่าวคือ เนื้อเรื่องบางตอนมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี บางตอนไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ซึ่งตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีนี้มักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางศาสนา นิทานเรื่องหรือตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี หรือที่มีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลกนี้ สันนิษฐานได้ว่ามีที่มาจากนิทานพื้นเมืองดั้งเดิม นำมาแต่งเติมเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ให้เป็นชาดก ส่วนนิทานที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีหรือนิทานทางธรรมนั้น ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิทานพื้นเมืองหรือไม่ โดยอาจเป็นนิทานที่เรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อสั่งสอนศาสนาโดยเฉพาะ หรือเป็นนิทานพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะประเภทเฉพาะถิ่น สำหรับการศึกษาวเคราะห์อนุภาคนั้น กระทำตามบทบาท พฤติกรรมของตัวละคร และความมหัศจรรย์ที่เกี่ยวข้องกับตัวละครในนิทานแต่ละประเภท เปรียบเทียบกับอนุภาคในดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง ผลการวิเคราะห์อนุภาคทำให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของชนผู้เป็นเจ้าของนิทาน ได้แก่ ความปรารถนาจะประสบความสำเร็จโดยง่าย ความปรารถนาจะเอาชนะธรรมชาติ ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับเทพเจ้า ความเชื่อในสวรรค์ว่าเป็นสถานที่สวยงามสุขสบาย ความเชื่อในเทพเจ้าว่ามีอำนาจลึกลับชีวิตมนุษย์ ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ อย่างเช่น การออกป่าบำเพ็ญพรต การสร้างโรงงาน การเลืงราชรถเลือกกษัตริย์ ความนับถือในพราหมณ์ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ ค่านิยมดังกล่าวแสดงสัญชาตญาณและความปรารถนาของมนุษย์ทั่วไป ส่วนวัฒนธรรมแสดงถึงลักษณะสังคมอินเดียโบราณอย่างเห็นได้ชัด แสดงว่า ผู้เรียบเรียงปัญญาสาตกซึ่งนำนิทานมาจากคัมภีร์ภาษาบาลีและสันสกฤตนั้น มิได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขนิทานจากของเดิมมากนัก ในส่วนบทบาทของพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏในเรื่องชาดกเหล่านี้ มีจุดประสงค์เพื่อให้บรรลุนิพพาน โดยพระโพธิสัตว์มักจะอธิษฐานให้ผลบุญที่กระทำ ช่วยให้ตรัสรู้ในภายภาคหน้า หรืออาจจะขอพรอื่นๆ เช่น ขอให้เกิดในตระกูล

ที่ร้ายวายเป็นต้น ซึ่งคำอธิบายมักจะเป็นจริงเมื่อได้รับการทดสอบและการช่วยเหลือจาก “พระอินทร์” และสำหรับการทดสอบการกระทำความดีของพระโพธิสัตว์โดยพระอินทร์นั้น เพื่อให้เห็นถึงความตั้งใจจริงในการบำเพ็ญบารมีต่างๆ ของพระโพธิสัตว์ เช่น การขอบริจาคทานเป็นทรัพย์สินสมบัติของพระโพธิสัตว์ การแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา ความอดกลั้น และการรักษาคำมั่นสัญญา ครั้นเมื่อได้รับการทดสอบแล้ว พรเหล่านี้มักจะประสบความสำเร็จทุกประการ”

นอกจากการศึกษาในด้านดังกล่าว ยังมีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและลักษณะพฤติกรรมของตัวละครในนิทานชาดกเอาไว้ด้วยเช่นกัน ซึ่งการศึกษาถึงบทบาทและลักษณะพฤติกรรมของตัวละครนั้น เป็นเรื่องสำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรพิจารณา เพราะบทบาทและพฤติกรรมของตัวละครจะช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องกับลักษณะของตัวละครได้ชัดเจน ทั้งนี้ เพราะเมื่อผู้แต่งวางโครงเรื่องไว้อย่างไรก็ต้องพยายามสร้างตัวละครให้มีลักษณะที่จะช่วยให้เรื่องดำเนินไปตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

โชมลี แชนจิตต์ (2539) ได้ศึกษาวิเคราะห์ตัวละครจากนิทานชาดกเรื่องจันทนาค โดยกล่าวว่า

“ตัวละครนี้ คือ ผู้ที่มีบทบาทในเรื่อง โดยผู้แต่งจะกำหนด ชื่อ รูปร่าง หน้าตา เพศ วัยนิสัยใจคอ บุคลิกภาพ บทบาท และโชคชะตาให้ตัวละครนั้นๆ ซึ่งตัวละครนั้นจะต้องเหมือนกับมนุษย์ หรือใกล้เคียงกับมนุษย์มากที่สุด ทั้งนี้ วรรณคดีไม่มีความประสงค์ที่จะลอกธรรมชาติ แต่เหตุการณ์ที่ปรากฏในวรรณคดีและบุคคลที่ปรากฏในวรรณคดี แม้จะไม่มีตัวตนจริงก็ย่อมมีลักษณะแห่งความจริง เรียกว่า วรรณสังขารม (Poetic truth) คือ ถ้าบุคคลนั้นมีนิสัยใจคอเช่นนั้น ในสมัยนั้นจะต้องประพฤติต่อกันเช่นนั้น ความจริงชนิดนี้เป็นความจริงที่อยู่ในระดับสูงกว่าสิ่งที่เคยมีและเคยเกิดในชีวิตจริง ชนิดที่คล้อยตามเหตุผลของมนุษย์ ในนิพนธ์ที่แต่งแสดงความจริงนี้ ผู้อ่านจะได้รับความเพลิดเพลินและจะหลงเชื่อผู้แต่งว่า ตัวละครและเหตุการณ์ที่ได้ระบุไว้ในวรรณคดีนั้น มีเกิดขึ้นจริงๆ นิพนธ์ที่ดีจะต้องมีลักษณะเช่นนี้คือ จะต้องสามารถสร้างภาพลวงซึ่งสมเหตุสมผล เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์ที่มีเหตุผล และย่อมเชื่อในสิ่งที่สมเหตุสมผล จึงรับเอาวรรณคดีซึ่งแต่งมีเหตุผลถูกต้องตามหลักตรรกศาสตร์และจิตวิทยา ซึ่งมีต้นมีปลาย และมีต้นสายปลายเหตุว่าเป็นของจริงมากกว่าเหตุการณ์จริง หรือสิ่งที่มีอยู่จริง ซึ่งอาจไม่สมเหตุสมผล ไม่มีต้นมีปลาย บางทีก็ดูคล้ายๆ เป็นการบังเอิญมากกว่า ดังนั้นสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการสร้างตัวละคร คือ ทำอย่างไรตัวละครจึงจะดูสมจริงมากที่สุด แต่ไม่มีตัวตนจริง ”

นอกจากผู้แต่งจะสร้างสรรค์ตัวละครให้มีความสัมพันธ์กับโครงเรื่องแล้ว การกำหนดบทบาทและลักษณะพฤติกรรมของตัวละครก็ต้องสัมพันธ์กับสภาพของสังคมด้วย เพราะในสังคม มนุษย์ทุกคนจะแสดงบทบาทแตกต่างกันไปตามตำแหน่ง หน้าที่ เพศ และวัยของตน เช่นเดียวกันกับนักแสดงที่ได้รับมอบหมายให้แสดงบทบาทต่างๆ ตามลักษณะของตัวละครที่ได้รับมอบหมายในลักษณะต่างๆ กัน คิดกันแต่ว่า บทบาทในชีวิตจริงนั้น ไม่มีใครเป็นผู้กำกับ บุคคลจะต้องแสดงไปตามหน้าที่และตำแหน่งของตนโดยแท้จริง ซึ่งบางครั้งบทบาทก็จะแตกต่างกันออกไปตามชาติกำเนิดของบุคคลนั้นๆ เช่นกัน สำหรับคำจำกัดความของคำว่า “บทบาท” นี้ สรรชัย แสงสุข (2535) กล่าวว่าไว้ในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมของพระเอกในวรรณกรรมคำขอลดังนี้

“บทบาท (Role) หมายถึง การปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ของแต่ละบุคคล โดยมีขนบธรรมเนียมประเพณี หรือหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดขึ้นไว้ให้บุคคล ในสถานภาพต่างๆ ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ บทบาทในสังคมของบุคคลจึงแตกต่างกันไปตามสถานภาพของเขา”

ศรัชย์ แสงสุข (2535) ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทและพฤติกรรมของพระเอกในวรรณกรรมคำวของล้านนา จำนวน 15 เรื่อง โดยคัดเลือกเอาเฉพาะวรรณกรรมคำวของที่พระเอกของเรื่องมีบทบาท และเป็นตัวนำเรื่อง ได้แก่ เรื่องกำก๋าคำ หงส์หิน สุพรรณ สุวรรณเมฆะ (หมาขนคำ) เจ้าสุวัตร ชิวหาลิ้นคำ แสงเมืองหลวงคำ อ้ายร้อยชอด จันตะนา สุวรรณหอสังข์ บั้วระวงศ์หงส์อำมาตย์ วงศ์สวรรค์ ช้างาเดียว วรรณพราหม และนกกะจาบ ผู้ศึกษาได้กล่าวสรุปว่า

“บทบาทและพฤติกรรมของพระเอกในวรรณกรรมคำว เป็นบทบาทชีวิตของพระเอกในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่รวมกับบทบาทชีวิตของพระเอกในนิทานชาดกของพุทธศาสนา โดยจะมีบทบาทชีวิตหนักไปทางธรรม หรือทางโลกนั้น ก็จะขึ้นอยู่กับโครงเรื่องของวรรณกรรมคำว ... ซึ่งผลจากการวิเคราะห์เนื้อหา โครงสร้างชีวิตพระเอกในวรรณกรรมคำวนี้ ได้นำไปสู่ความรู้เกี่ยวกับ ค่านิยม วัฒนธรรม วิถีชีวิต ของชนชาวล้านนาผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรม อันได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธายึดมั่นในพุทธศาสนา แบบมุ่งรางวัลเป็นสวรรค์ เป็นความสุข ความเชื่อเกี่ยวกับบุญกรรม การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ความปรารถนาความสำเร็จโดยสะดวกง่ายดาย ที่สะท้อนมาในจินตนาการเกี่ยวกับของวิเศษ ความผูกพันของพุทธศาสนากับสังคมล้านนา ทิศนะเกี่ยวกับนรก - สวรรค์ ว่าสวรรค์เป็นสถานที่ที่งดงาม สะดวกสบาย เป็นทิพย์วิมานอยู่เบื้องบนและเหนือโลกขึ้นไป นรกเป็นสถานที่ที่น่ากลัว อันตราย และเป็นที่ลงโทษคนบาปอยู่ใต้พื้นดิน ทิศนะเกี่ยวกับเทวดา “พระอินทร์” ว่าเป็นผู้มีอำนาจลึกลับชีวิตมนุษย์ คุ้มครองช่วยเหลือคนดี ลงโทษคนชั่ว และธรรมเนียมประเพณีที่มีลักษณะพุทธปนพราหมณ์ คือ มีพิธีกรรมต่างๆ มีความเชื่อเลื่อมใสในวิชาอาคม เครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ รวมไปถึงสภาพสังคมล้านนาในสมัยก่อน ที่มีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม มีชีวิตเรียบง่าย และมีความเป็นอยู่สุขสบายตามอัตภาพ”

ซึ่งผลงานที่กล่าวมาข้างต้นมีผู้ศึกษาไว้แล้ว ทำให้ทราบว่า พระอินทร์มีบทบาทมากในการให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเอก พระอินทร์จะปรากฏเมื่อตัวเอกตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งมีผลให้อาสนะที่เป็นที่ประทับของพระอินทร์แจ้งกระดัง พระอินทร์จึงต้องลงมาช่วยเหลือ ในนิทานชาดกส่วนใหญ่ พระอินทร์มีบทบาทเป็นผู้ทดสอบจิตใจในการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์โดยการแปลงกายในรูปลักษณะต่างๆ ซึ่งการแปลงกายของพระอินทร์เพื่อทดสอบจิตใจของพระโพธิสัตว์นั้น จะเป็นไปตามความเหมาะสมกับเนื้อเรื่อง บางเรื่องอาจจะแปลงกายเป็นมนุษย์ เช่น พราหมณ์แก่ นายพราณ ชายหนุ่มช่างทำทอง หรือชายผู้ทุพพลภาพที่มีอวัยวะไม่ครบ เพื่อมาขอรับบริจาคอวัยวะในส่วนที่ขาดหายไปจากพระโพธิสัตว์ รวมทั้งการแปลงกายเป็นอมมนุษย์ หรือยักษ์ มาอาสาแสดงธรรมเทศนาโดยแลกกับการขอถิ่นเนื้อภรรยาและบุตรของพระโพธิสัตว์ ฯลฯ จากนั้นพระอินทร์จะปรากฏกายและได้ถามกุศลกรรมที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมา แล้วกล่าวสรรเสริญอนุโมทนาแก่การบำเพ็ญกุศลกรรมของพระโพธิสัตว์ และทำนายว่าพระโพธิสัตว์จะได้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต นอกจากพระอินทร์จะมีบทบาทเป็นผู้ทดสอบจิตใจของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญทานบารมีแล้ว พระอินทร์ยังทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยพระโพธิสัตว์ด้วยวิธีต่างๆ ในเวลาที่คับขัน เช่น การนำของวิเศษมามอบให้ การเนรมิตที่พิศดารให้แก่พระโพธิสัตว์

หรือตัวละคร ในระหว่างที่กำลังบำเพ็ญทานบารมี การให้การรักษาและช่วยชุบชีวิตของตัวละครในเรื่อง รวมทั้ง การให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่ประกอบกุศลกรรม เช่น การให้บุตร การนำพระโพธิสัตว์ขึ้นไปท่องเที่ยวบนสวรรค์ เป็นต้น

4.1 บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสาตกฉบับล้านนา

การศึกษาวิเคราะห์ถึงลักษณะโครงเรื่องโดยรวมของนิทานชาดกจำนวนทั้งสิ้น 56 เรื่อง ในปัญญาสาตกฉบับล้านนา สามารถสรุปได้ว่า นิทานชาดกส่วนใหญ่มีลักษณะโครงเรื่องแบบฉบับ หรือเป็นโครงเรื่องเดิม ที่กล่าวถึงอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญทานบารมีของตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ มุ่งสั่งสอนในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติตนโดยเน้นถึงการทำความดีตามหลักทางพุทธศาสนา โครงสร้างชีวิตของตัวละครเอกที่พบจึงมีลักษณะเป็นแบบโครงสร้างเดิม และมีนิทานชาดกเพียง 2 เรื่อง เท่านั้น ที่มีลักษณะโครงเรื่องแบบซับซ้อน คือ เรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก (ลำดับที่ 6) และเรื่องจันทมาตชาดก (ลำดับที่ 7) โดยจะกล่าวถึงเหตุการณ์ที่ตัวเอกในท้องเรื่องต้องออกเดินทางไปผจญกับภัยอันตรายต่าง ๆ มีการฝ่าฟันอุปสรรคเพื่อทดสอบความอดทนจนสามารถเอาชนะได้ในที่สุด และเป็นสาเหตุที่ทำให้เหตุการณ์ของเรื่องมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากครุบาถัญจนเถระชาวเมืองแพร่ผู้เรียบเรียง ได้เดินทางไปคัดลอกจากต้นฉบับของวัดฐานเมืองหลวงพระบาง ในประเทศลาว ดังนั้น ลักษณะโครงเรื่องโดยรวมของนิทานชาดกในปัญญาสาตกฉบับล้านนาก็ยังคงเค้าเรื่องตามต้นฉบับเดิม ซึ่งมีที่มาจากวรรณคดีพุทธศาสนาภาษาบาลี-สันสกฤตเอาไว้ รวมทั้งรูปแบบเนื้อหาของนิทานก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลง หรือถูกแก้ไขไปจากของเดิมมากนัก

เมื่อนำแนวทางการศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในนิทานชาดก ของเอื้อนทิพย์ พิระเสถียร (2529) ดังกล่าว มาศึกษานิทานชาดกทั้ง 56 เรื่อง ในปัญญาสาตกฉบับล้านนาแล้ว พบว่ามีกรกล่าวถึงบทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ไว้ในเนื้อหาของเรื่อง เป็นจำนวนถึง 34 เรื่อง และส่วนใหญ่จะเป็นนิทานชาดกที่ตัวเอกมีชาติกำเนิดเป็นมนุษย์ ได้แก่ ชาดกเรื่องสมุททโมสชาดก สุธนูชาดก สุธนชาดก สิริสาธุกุมารชาดก สุวรรณสังขราชกุมารชาดก จันทมาตชาดก มนชาดก รัตนปัทมชาดก โสนันทชาดก รัมมธัชชาดก ทริภังคชาดก นรชีวะชาดก กุสสราชชาดก ภันเตคาริกชาดก สิริวิบุลยจิตตชาดก สุตตโสสมชาดก มหาพลชาดก พรหมโมสชาดก สาทินนราชชาดก สิริธรรชาดก อชิตดราชชาดก วิบุลราชชาดก อรินทมมราชชาดก วิริยปณจิตตชาดก อาทิตยราชชาดก สุรูปราชชาดก สุวรรณพรหมทัตตชาดก มหาปฐมมกุฏมารชาดก มหาสุรเสนชาดก สิริจุฬามณีชาดก จันทชาดก และปารามกัปปิยปฐินทรราชชาดก รวมทั้งนิทานชาดกที่ตัวเอกมีชาติกำเนิดเป็นสัตว์ มี 2 เรื่อง คือ เสตปณจิตตชาดก และพหลาวิชาดก

เพื่อให้เกิดความชัดเจน จะแสดงการจำแนกโครงสร้างบทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ที่ปรากฏในปัญญาสาตกฉบับล้านนา ได้ดังนี้

[illegible]

จากตารางข้างต้น สามารถสรุปโครงสร้างบทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์จากนิทานชาดกทั้ง 34 เรื่อง ได้ว่า

1. พระอินทร์มีบทบาทในการขออาราธนาพระ โพธิสัตว์ให้จุติลงมาเกิดบน โลกมนุษย์
2. พระอินทร์มีบทบาทในการช่วยเหลือผู้ที่กระทำความดี เมื่อได้รับความเดือดร้อนหรือเกิดปัญหา เช่น
 - การให้บุตรแก่ผู้ที่บำเพ็ญเพียรกุศลกรรม และจัดการเกี่ยวกับการกำเนิดของตัวเอง
 - การเนรมิตความฝันบอกเหตุแก่ผู้ที่ประกอบคุณงามความดี
 - การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเองในระหว่างการเดินทางจนแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ
 - การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเองในการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ
 - การชักนำตัวเองให้พบกับคู่ครองและได้สมหวังในความรัก
 - การบ่งชี้ตัวบุคคลที่เป็นเนื้อคู่ของตัวเอง
 - การให้ที่พักอาศัย และเครื่องอุปบริหารแก่ผู้ที่กระทำความดี
 - การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเองจนสำเร็จบรรลุดตามที่ได้ตั้งใจไว้
 - การปรากฏกายให้ผู้กระทำความดีได้เห็น ในโอกาสอันควร
 - การกล่าวคำสรรเสริญ ยกย่องแก่ผู้ที่กระทำความดี
 - การให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่กระทำความดี โดยการนำขึ้นไปท่องเที่ยวบนสวรรค์
3. พระอินทร์มีบทบาทในการตั้งปริสนาธรรมถวายแก่ตัวเองซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ และตัวละครในเรื่อง
4. พระอินทร์มีบทบาทในการทดสอบจิตใจของตัวเอง โดยการปลอมตัวเพื่อมาขอรับบริจาคทาน ได้แก่
 - การปลอมตัวเป็นมนุษย์ เช่น พราหมณ์แก่ นายพราน ชายหนุ่มช่างทำทอง หรือชายผู้ทุพพลภาพ
 - การแปลงกายเป็นสัตว์ต่าง ๆ เช่น เขี้ยว แมลงวันทอง หรือนกน้อย
 - การแปลงกายเป็นอมมนุษย์ หรือยักษ์
5. พระอินทร์มีบทบาทในการให้โอวาทคำสั่งสอน ช่วยให้คำข้แนะนำแก่ตัวเองและตัวละครในเรื่อง
6. พระอินทร์มีบทบาทในการที่นำเอาของวิเศษมามอบให้แก่ตัวเอง
7. พระอินทร์มีบทบาทในการรักษา และช่วยชุบชีวิตของตัวเองหรือตัวละครอื่น ๆ ให้ฟื้นคืนจากความตาย
8. พระอินทร์มีบทบาทในการเชิดชูเกียรติคุณของตัวเองซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ให้แก่ชนทั่วไปได้เห็น

9. พระอินทร์มีบทบาทในการบันดาลความมหัศจรรย์และเหตุการณ์ที่เป็นมงคลให้เกิดขึ้น ภายหลังจากการบำเพ็ญกุศลกรรมของตัวเอก
10. พระอินทร์มีบทบาทในฐานะที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก กระทำการสักการบูชาปูชนียบุคคล และปูชนียวัตถุ
11. พระอินทร์มีบทบาทในฐานะที่เป็นนักปกครอง และเป็นผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์
12. พระอินทร์มีบทบาทในฐานะที่เป็นนักรบ

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระอินทร์ที่ปรากฏในปัญญาสาตกถฉบับล้านนา.....โดยเรียงตาม.....ลำดับโครงสร้างแล้ว สามารถจำแนกประเภทบทบาทของพระอินทร์ออกเป็น 4 ลักษณะ ด้วยกัน คือ

- 4.1.1 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก
- 4.1.2 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์จรรยารรณ
- 4.1.3 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักปกครอง และเป็นผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์
- 4.1.4 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักรบ ต่อสู้กับฝ่ายอธรรม

4.1.1 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก

บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภก คือ ทำหน้าที่ในการทะนุบำรุงพระศาสนา เผยแพร่หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แก่บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลายให้รับทราบและตระหนักถึงการทำความดีโดยทั่วกัน ทั้งยังสามารถนำไปใช้เป็นวัตรปฏิบัติสืบต่อไป ดังปรากฏในนิทานชาดกของปัญญาสาตกถฉบับล้านนาหลายเรื่อง ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างในที่นี้เพียงบทบทละ 1 เรื่อง เท่านั้น ได้แก่

- ก. บทบาทในการตั้งปริสนาธรรมถวายแก่ตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ และตัวละครในเรื่อง จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องภินทาคาโรกชาดก (ลำดับที่ 29) กล่าวถึงว่า พระอินทร์เสด็จลงมาจากสรวงสวรรค์ เพื่อมาถามปริสนาธรรมแก่พญาโกโรพยะผู้เป็นพระราชบิดาของพระโพธิสัตว์ 10 ประการ ซึ่งพญาโกโรพยะไม่สามารถตอบคำถามนั้นได้ แต่ด้วยบุญบารมีและพระสติปัญญาแห่งพระโพธิสัตว์ พระกุมารภินทาคาโรกจึงสามารถตอบปริสนาธรรมของพระอินทร์ได้ ทั้ง 10 ประการ ความว่า

“พระญาณันต์ตนเป็นพระญาณแก่เทวดา ตีมาในส่วนกลางคืน ขึ้นอยู่ในอากาศเหนือกระพุ่ม เสด็จตัดอันจักถามปัญหา เชิงพระญาณโกโรพยะ...ดูรามหาราชะ ตรว อันว่าท่านจุ่งฟังยังคำแห่งกู เทอะ ปัญหาสิบประการ คือว่ามีอัน ๑ หา ๒ บ่ได้ มี ๒ หา ๓ บ่ได้ มี ๓ หา ๔ บ่ได้ มี ๔ หา ๕ บ่ได้ มี ๕ หา ๖ บ่ได้ มี ๖ หา ๗ บ่ได้ มี ๗ หา ๘ บ่ได้ มี ๘ หา ๙ บ่ได้ มี ๙ หา ๑๐ บ่ได้ จักได้อันใดชา ”

(ภินทาคาโรกชาดก ฉบับชำระ : หน้า 666)

ข. บทบาทในการทดสอบจิตใจของตัวเอง โดยการปลอมตัวเพื่อขอรับบริการทาน

- (1) การปลอมตัวเป็นมนุษย์ เช่น พราหมณ์แก่ นายพราน ชายหนุ่ม หรือชายผู้ทุพพลภาพ จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องวิริยปณิชาตชาดก (ลำดับที่ 42) กล่าวถึงว่า พระอินทร์แปลงกายเป็นชายหนุ่มช่างทำทองมาขอรับบริจาคชิ้นเนื้อของวิริยปณิชาต เพื่อนำไปพอกพระพุทธรูปแทนแผ่นทองคำเปลว ความว่า

“สกุโก อันว่าพระญาอินทร์สุรินทะ อาวุธเขนุโต อันรับฟังคู้ยังเหตุด้วย วิเสสทิพพปัญญา ญควา รู้แล้ว คํ การณ์ ยังเหตุอันนั้น โอศรีควา เสด็จลงมาจากชั้นฟ้าตวาดิงสา นิมิตฺวา อดุ- ตานํ เณรมิตฺยังตนโดยพลัน สุวณฺณการํ ทือปนดั่งช่วงคำ อญฺฐาสี คือยืนอยู่ ปุโรโต แต่ช่องหน้า แห่งโพธิสัตคฺเจ้าก็มีแล ”

(วิริยปณิชาตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 900)

- (2) การแปลงกายเป็นสัตว์ต่างๆ เช่น เทชีชว แมลงวันทอง หรือนกน้อย

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องโสณันทชาดก (ลำดับที่ 14) กล่าวถึงเหตุที่นางสัมปณีนีผู้เป็นภรรยาของวิหคณกุมาร ถูกสามีรังเกียจว่ามีชาติตระกูลที่ต่ำด้อยกว่าจึงไม่ยอมรับในตัวนาง ซึ่งในขณะนั้นนางสัมปณีนีตั้งครรภ์ครบ 10 เดือนบริบูรณ์ นางจึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้าหากบุตรในครรภ์แห่งนางเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการ ก็ขอให้ลูกอย่าได้เกิดในตระกูลช่างหม้ออันต่ำด้อยเช่นตัวนาง รวมทั้งอย่าได้คลอติดตามวิธีปกคิเช่นคนทั่วไป พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นนกน้อยบินเข้าไปคาบเอาบุตรของนางสัมปณีนีออกมาจากครรภ์ของนาง แล้วนำไปไว้เหนือคอกบัวที่บ้านอยู่กลางสระน้ำฉัททันตะในป่าหิมพานต์ ความว่า

“ตสุมี ขณ ในขณะบัดนั้น สกุโก อันว่าอินทาทิปติราชตนเปนเจ้าแก่เทพพาทั้งหลาย สองสวรีคัชั้นฟ้าคเเลงคูโลกทั้งมวล คีรู้เหตุอันนางสัมปณีนีจะทำสังจจริกฐานฉนั้น...แล้วคเเลงมาจากสวรีคัชั้นฟ้า แล้วคเเนรมิตตนเปนนกตัวน้อย แล้วคเเข้าไปในบ้านแห่งนาง แล้วคเคาบเอาลูกนางออกมาจากท้องนางด้วยจักกอยปากแล้ว พาบินไปด้วยอนุภาวะแห่งตน แล้วคเหื้อนางอยู่เหนือคอกบัวอันมีในฉัททันตสระอันมีในประเทศหิมพานต์แล ”

(โสณันทชาดก ฉบับชำระ : หน้า 402)

- (3) การแปลงกายเป็นอมมนุษย์ หรือยักษ์

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุรูปปราชชาดก (ลำดับที่ 44) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ทรงแปลงกายเป็นยักษ์ทำทางคูรายเพื่อมาขอรับบริจาคอัฐมคิกทานแห่งพญาสุรูปปราช ความว่า

“พระญาอินทนั้น ปราชิตฺวา ละเสียดแล้ว สกุโกสทวํ ยังภาวะอันเปนพระญาอินทํ นิมิตฺวา เณรมิตแล้ว ภิสณยคุรูปํ ยังรูปเปนผิยักขอันควรพริสสะเพิงกลัว ภิสนรตฺตนคฺคํ อันมีตาอันแดงอันควรพริสสะเพิงกลัวแล อินฺทยคุเบน อคฺคิชาลเกโต อันมีผมอันแดงเปนดั่งไฟ ทิมโลมา มีขนอันยาว เกรวณินฺนุโท มีเสียงดังอันยาวควรพริสสะเพิงกลัว อญฺฐาสี คีตั้งอยู่ ปุโรโต แต่ที่ต่องหน้า โพธิสคฺตสฺส แห่งโพธิสัตคฺเจ้าหั้นแล ”

(สุรูปปราชชาดก ฉบับชำระ : หน้า 926)

- ค. บทบาทในการให้โอวาทคำสั่งสอน ช่วยให้คำชี้แนะแก่ตัวออกและตัวละครในเรื่อง
จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องมหาสุรเสนชาดก (ลำดับที่ 47) กล่าวถึง การที่พระอินทร์ได้ให้
โอวาทคำสั่งสอนแก่ฝูงชนภายในเมืองพาราณสี รวมทั้งนางวิขุลดาธาเทวีผู้เป็นพระมเหสี
ของพญาสุรเสน ความว่า

“ตสมิ ขณ ในขณะนั้น พระญาอินทาทนเป้นพระญาแก้แหวคทังหลยคี่ประคับด้วย
อาภรณ์ทังมวล ด้วยภวะแห่งตนเป้นพระญาอินทา อฏฐาสี เมื่อดั่งอยู่เหนื่ออาภรณ์แลดูรุ่งเรือง
งามยิ่งนักเป้นดั่งสุริยาทิตย์เมื่อหนุ่ม ดั่งอยู่ในอาภรณ์พวยบนนั้น ส่วนว่าพระญาอินทคี่สั่งสอน
ยังหมู่คนอันมากคี่ดี นางเทวีคี่ดี...คว อันว่ามหาราชเจ้า สมุโพราย ภวิสสตี จักได้ตรัสสัพ-
พัญญูเป้นพระเทียงชะแล มหาราชเจ้าสวะชวงววงโพนหาปริจจาค ๕ ประการฝูงนี้ ถือว่าทาน
ปริจจาค ปุตตปริจจาค ภริยาปริจจาค ชีวีตปริจจาค อันโพธิสัตต์เจ้าแต่ก่อนหากชวงววงไปได้ ปาปุ-
ณิสสตี จุงได้ถึงสัพพัญญูสิ่งเดียวคี่หลีแล ”

(มหาสุรเสนชาดก ฉบับชำระ : หน้า 963 - 964)

หรือจากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องนรชีวะชาดก (ลำดับที่ 26) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ได้ให้โอวาท
คำสั่งสอนแก่พระกุมารนรชีวะผู้มีความกตัญญูกตเวทิตาต่อพระมารดา ความว่า

“สกุโก อันว่าพระญาอินทคนั้น กโรนุโค อันจักกะทำ ฤดี ยังอันเล็กลีญชอ ตสส แก่
โพธิสัตต์เจ้าตนนั้น...คว อันว่าเจ้า กควา กะทำ ปุญญ ยังบุญ อปร่าปรี่ ใจๆ อุปปชชิสสตี
คี่จักได้เมื่อเกิด สกุเก ในสวรรค์เทวโลก เมทา เหตุคนถกมล้าง กายสส แห่งอุปาทานขันธ ๕
นั้นแล ”

(นรชีวะชาดก ฉบับชำระ : หน้า 590)

- ง. บทบาทในการเชิดชูเกียรติคุณของตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ให้แก่ชนทั่วไปให้เห็น

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสิริธรรมาชาดก (ลำดับที่ 38) กล่าวถึงว่า เมื่อเศรษฐีสิริธรรมาธรรม
จบแล้ว พระอินทร์ได้ถวายผ้าทิพย์ 2 ผืน เพื่อเป็นสาธารณแก่พระโพธิสัตว์เจ้า โดยที่ผ้าทิพย์ทั้ง
สองผืนนั้นทอดยาวลงมาจากอากาศเบื้องบน ผืนหนึ่งบังเกิดเป็นช่อตุงทองคำ อีกผืนหนึ่งบังเกิด
เป็นยั้งฉางที่ใช้สำหรับเก็บบรรจุเสื้อผ้าอาภรณ์ต่างๆ ความว่า

“ในกาละเมื่อโพธิสัตต์เจ้าเทศนายังรัมมอันนั้น สกุโก อันว่าพระญาอินทาทิราชอันเป้น
อาภรณ์แก้แหวคทังหลยในชั้นฟ้า ๒ สวรรค์ จิปิตวา ทอดมวแล้ว เทว ทิพพวดทานิ ยังผ้าทิพย์
๒ ผืน กควา กะทำแล้ว สาธุการ ยังเสียงสาธุการ กโรติ ก็กะทำ รัมมปุช ยังอันปุชารัมม
โพธิสตุตตสส แห่งโพธิสัตต์เจ้า มฐุ อันม่วนนั้นแท้คี่หลี...สุวรรณธรชโกฏฐาการาย แห่งเล้า
นางเงินคำ ปุเชติ คี่ปุชา รัมมปุช เช้งอันปุชารัมม มหาสตุตตสส แห่งมหาสัตต์เจ้าแท้คี่หลี ”

(สิริธรรมาชาดก ฉบับชำระ : หน้า 847)

จ. บทบาทในการสักการะบูชาปูชนียบุคคล และปูชนียวัตถุ

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสิริจุทามณีชาดก (ลำดับที่ 48) กล่าวถึงว่า เมื่อครั้งที่พญาสิริจุทามณีทรงบริจาคร่างกายก่อนบนของตนเพื่อเป็นอัฐมคิกทานแก่พราหมณ์แปลงแล้ว พราหมณ์ผู้ทุพพลภาพนั้นก็คืนร่างกลับเป็นพระอินทร์ตามเดิม แล้วกล่าวขย่งสรรเสริญแก่พระโพธิสัตว์เจ้า ความว่า

“ตโต ถัดนั้นพระญาอินทนาเรมิตคนเป็นพราหมณ์แต่ครั้ง ๑ ดังนั้น ก็กลับเป็นพระญาอินทนาเสด็จขึ้นอากาศตั้งอยู่ คือหือรุ่งเรืองงามด้วยรัตตมริ่งสี เปนคั่งสุริยาอาทิตย์ยังหนุ่มผ่องออก ขึ้นมาในเวหาแลดูงามนั้น กตฺวา กะทำสาธุการ เจิ่งอันหือคิงเครื่อง ๑ เปนทานแห่งพระโพธิสัตว์ อาปจฺยิตฺวา ก็สั่งอำลาแล้ว อคฺมาสี ก็เมื่อ เทวโลก ผู้เมืองฟ้าอันเป็นที่อยู่แห่งตนคั่งเก่าแล ”

(สิริจุทามณีชาดก ฉบับชำระ : หน้า 974)

4.1.2 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์จรรยาบรรณ

บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์จรรยาบรรณ คือ ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือคุ้มครอง ปกป้องรักษาผู้ที่กระทำความดี ทั้งยังคอยดูแลสอดส่องความเป็นไปในการดำเนินชีวิตของตัวละคร และตอบแทนผู้ที่กระทำความดีด้วยการทำให้ได้รับในสิ่งที่ปรารถนา สำเร็จความมุ่งหวังทุกประการ ดังปรากฏในนิทานชาดกของปัญจาสชาดกฉบับล้านนาหลายเรื่อง ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างในที่นี้เพียงบทบาทละ 1 เรื่อง เท่านั้น ได้แก่

ก. การขออาราธนาพระโพธิสัตว์ให้จุติลงมาเกิดบนโลกมนุษย์

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุธนูชาดก (ลำดับที่ 3) กล่าวถึง พระอินทร์ทรงเล็งเห็นถึงการกระทำแต่ความดีของนางเกสินีเทวี จึงกล่าวอาราธนาขอพระโพธิสัตว์เจ้าให้ลงไปเกิดในครรภ์แห่งนาง ความว่า

“โส สกฺโก อันว่าพระญาอินทนั้น อุปฺทาเรณฺโต อันพิจารณาธุ อนุจฺฉวิกิ ยังเทวบุตร อันสมควร ตสุตา แก่นางเทวี ปสฺสิตฺวา หันแล้ว โพธิสฺสคฺตฺ ยังพระโพธิสัตว์ ญฺญตฺวา ไพแล้ว ยาจฺนฺโต อันจักขอ ต โพธิสฺสคฺตฺ เจิ่งพระโพธิสัตว์คั่นนั้น อหฺ คักล่าวว่าคั่นนี้ มาริสฺ คฺกูรา เจ้าผู้หาทุกขบ่ได้ สาธุ มกฺว่า ยาจามิ คั่นข้าจักขอนี้ ตวฺ อันว่าเจ้า ญฺญตฺวา ไพ มนุสฺสโลกิ์ ผู้มนุสสโลกเมืองคน คณฺหาหิ รุ่งหือถือเอา ปฏิสฺสนฺธิ์ เจิ่งปฏิสฺสนฺธิ์ กุจฺฉิมฺหิ ในท้อง เกสินียา แห่งนางเกสินีเทอะ โพธิสฺสคฺโต อันว่าโพธิสัตว์ สมฺปฏิจฺฉิตฺ คีรับเอาค้ำแห่งพระญาอินทแล ”

(สุธนูชาดก ฉบับชำระ : หน้า 29)

ข. การช่วยเหลือผู้ที่กระทำความดี เมื่อได้รับความเดือดร้อนหรือเกิดปัญหา เช่น

(1) การให้บุตรแก่ผู้ที่บำเพ็ญเพียรกุศลกรรม และจัดการเกี่ยวกับการกำเนิดของตัวเอก

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องกุสสราชาดก (ลำดับที่ 28) กล่าวถึง นางสิลลวดีพระราชเทวีของพญาโอภากราชผู้ครองเมืองกุสสวาทิ ปรารถนาที่จะขอบุตร เนื่องจากพระสวามีของนางไม่สามารถที่จะมีบุตรได้ ความว่า

“...อันว่า หินบั้งเข้กัมพลสีดาบาศ อันเปนนทิพพาสน์ที่นั้งแห่งพระญาอินท์ คี่สำแดง
อาการอันกระด้างแขงพระญาอินท์คี่ร่ำเพ็งว่าในใจฉั้นนี้ จักมีเหตุการณ์ฉั้นใดนี้ชา คั้นว่าพระญา
อินท์ร่ำเพ็งแล้ว คี่รู้อาการฉั้นนั้น คี่อันนางปรารธนาเอาลูกชายคั้นนั้น พระญาอินท์จึงร่ำเพ็ง
เมื่อพายลุนว่าคั้นนี้ ควรที่หื้อลูกชายผู้ประเสริฐเกิดมีแก่นางแล ปุคคละคนใดยังจักควรแก่นาง
อันชา คั้นว่าพระญาอินท์ร่ำเพ็งด้วยประหญาทิพพแห่งคน คี่หั้นยังโพธิสัตต์เจ้าแห่งเรอยู่เสวย
สั้มปัดติทิพพ์ในดาวดิงสาสวัรคเทวโลก นานประหมานพันปีทิพพ์ ผิจักนับเปนนปีในเมืองคน
เรานี้ได้ ๓ คี่อปลาย ๖ ล้านปีปักกคดแล ...แล้วพระญาอินท์จึงแสวงหาคลองโลกสงสารพายได้
แล้วสมเสพกามคุณแล้ว แลเล้าอุบกำสายสระบือแห่งนางด้วยแม่มือแห่งคนคี่มีแล ตสุมีบณ ใน
ขณะบั้นนั้นมหาสัตต์เจ้าคี่จุดศิตายจากสวัรคเทวโลก คี่ลงมาเอาปฏิสันธิในท้องนางสีลาวคี่แล้ว
คั้นนั้น ”

(กุสสราชชาคค ฉบับชำระ : หน้า 613-615)

(2) การเนรมิตความฝันบอกเหตุแก่ผู้ที่ประกอบคุณงามความดี

จากตัวอย่าง ในชาคคเรื่องสุวรรณสังขราชกุมมารชาคค (ลำดับที่ 6) กล่าวถึงว่า พระอินทร์
ทรงเนรมิตความฝันแก่พระนางจันทเทวี พระมเหสีของพญาพรหมทัตต์ผู้ครองเมืองพาราณสี
ความว่า

“เอกทิวสั สุปิน อุกุคเต สุริเย จนุ ทเววียา อโหสิ เอกทิวสั ยังมีในวัน ๑ สว เทวี ส่วน
คั้นนางเทวีผู้เปนนกแห่งพระญาเสนอนอยู่ รคตียา ในรวายตริจักโกสัรุ่ง นางคี่ฝันอันคี่วิเสส ฝัน
ว่าสุริยอาทิตย์ออกมาเกี่ยวเขาตึเนโรราช คิจุขคุคู้ เลี้ยง ๓ รอบครอบ ๓ ที แล้วคี่เสด็จลงมา
คั้นอยู่เหนืออกแห่งคนแล ”

(สุวรรณสังขราชกุมมารชาคค ฉบับชำระ : หน้า 189)

(3) การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเอกในระหว่างการเดินทางจนแคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ

จากตัวอย่าง ในชาคคเรื่องรัตนปัทมาชาคค (ลำดับที่ 13) กล่าวถึงเหตุการณ์ที่นางสิริคัทภา
เทวีแห่งพญามหารัฐระผู้ครองเมืองเมฆวดี ทรงพลัดพรากกับพระสวามีในขณะที่หนีออกจาก
เมืองไปประเหร์ร้อนอยู่ในป่าและได้รับความลำบากจากการชดใช้กรรมเก่าในอดีตชาติ ร้อนถึง
พระอินทร์ต้องสั่งกำชับให้วิสุกรรมเทวบุตรลงมาช่วย ความว่า

“ทเวีย ในเมื่อนางเทวี วิลปนุติยา แลร้องให้ เอว คั้นนี้ สกุกสุส ภวนิ อันว่าอาสสนา
แห่งพระญาอินท์ ทสุเสติ คี่สำแดง อุญหาการิ ยังอาการอันร้อน ปุญญเตชน ด้วยเตชบุญ มหา
สคุดสุส แห่งมหาสัตต์เจ้า สกโก อันว่าพระญาอินท์ อวชฺเชนโต อันร่ำเพ็งดู ญตุวา รู้แล้ว คี่
การณิ ยังเหตุอันนั้น ปกุ โกธาเปตวา หื้อเรียกมา วิสุกมมเทวบุตรคี่ ยังวิสุกมมเทวบุตร มา
เปตวา เนรมิต ปพพชิตปริกขาริ ยังเครื่องนกกบวช เอหิ จุงมาเทอะ....”

(รัตนปัทมาชาคค ฉบับชำระ : หน้า 387)

- (4) การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเอกในการทำงานตามที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จ

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องธัมมรัชชาดก (ลำดับที่ 16) กล่าวถึงธัมมรัชชปิณฑะที่ได้รับคำสั่งจากพญาพรหมทัตต์ผู้ครองเมืองพาราณสีให้สร้างอุทยาน และจะต้องให้เสร็จทันตามกำหนดภายใน 1 วัน ทางฝ่ายพระอินทร์จึงเสด็จลงมาช่วยเนรมิตให้ ความว่า

“สกุโก อันว่าพระญาอินทร์ อาห กล่าววาดังนี้ ปณฺฑิต อุรปณฺฑิตะ คุมฺพะ อันว่าเจ้ามาจินฺตยิตฺต คือน่าได้ศรัทธาชื่นใจ อหฺ อันว่าเรา มาเปสฺสามิ คีจกฺเนรมิต อุทยานิ ยังสวนอุทยาน นนฺทวนจิตฺตลตฺวานสทิสฺ อันหิอรัสมิคังสวนนันทวนจิตฺตลตฺวา อันมิในชั้นฟ้าดาวดิงสวนัน ”

(ธัมมรัชชาดก ฉบับชำระ : หน้า 435)

- (5) การชักนำตัวเอกให้พบกับคู่ครองและได้สมหวังในความรัก

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องโปราณกัปปิลปุรินทรชาดก ภาคผนวก : ลำดับที่ 4) กล่าวถึงว่าพระอินทร์ได้นำนางสุทธรินีพระธิดาของพระองค์ มามอบไว้ให้เป็นภรรยาของพระโพธิสัตว์เจ้าเมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพญาโปราณกัปปิลวัตรผู้ครองเมืองกปิลพัสดุ์ ความว่า

“สกุโก อันว่าพระญาอินทร์ เทวราชา อันเป้นพระญาแก่เทวดาทังหลาย ชูเปสิ คีมาตังไว้ เทวธิดา ยังลูกสาว สุทฺธิณี นาม ชื่อว่านางสุทฺธิณี ปชาปตี หื้อเป้นเมีย สุรมฺม นาม ชื่อว่านางสุรมฺมา อคฺคเมหฺติภูฏาเน ในที่อันเป้น อคฺคเมหฺติเทวี ตสฺส โพธิสฺสตสฺส แห่งพระโพธิสฺสคตฺเจ้า ”

(โปราณกัปปิลปุรินทรชาดก ฉบับชำระ : หน้า 1029)

- (6) การบ่งชี้ตัวบุคคลที่เป็นเนื้อคู่ของตัวเอก

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุธนชาดก (ลำดับที่ 3) กล่าวถึงการที่พระอินทร์ทรงแปลงกายเป็นแมลงวันทองแล้วบินมาเกาะที่นิ้วมือของนางมโนร่าเพื่อให้พระสุธนเลื่อมเมหฺติได้ถูกพระองค์ ความว่า

“ตาด มหาปุริส อุกรามหาปุริสสะ อหฺ อันว่าข้า นิมนิสฺสามิ คีจกฺเนรมิต อุตฺตมานิ ยังตนสุวณฺณมกฺขิกิ หื้อเป้นแมลงวันค้ำแล ขา อิตฺถิ อันว่า ยิงผู้ใด สุวณฺณมกฺขิกเณ อันแมลงวันค้ำสมฺปติตา หากบินจับ วาวิ อันว่าเจ้า ขานาตุ จังรู้ คุณฺหิตฺตุ เพื่้อถือเอา ตัว ภริยิ ยังเมียแห่งเจ้าเทอะ ”

(สุธนชาดก ฉบับชำระ : หน้า 107 - 108)

- (7) การให้ที่พักอาศัย และเครื่องอุปบริหารแก่ผู้ที่กระทำความดี

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องโสณันทชาดก (ลำดับที่ 14) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ได้รับสั่งให้วิสุกรรมเทวบุตรลงไปเนรมิตเรือนให้แก่นางปทุมมากุมารีไว้สำหรับใช้เป็นที่พักอาศัย 1 หลัง ความว่า

“คฺ ทิวสฺ ในวันนั้น สกุโก อันว่าพระญาอินทร์ก็กระนิงใจในหอรบยอใจวาดังนี้ สทาปทุมมา อันว่านางปทุมมาผู้นั้น ปุคฺคละผู้ใดยังทิพภักทฺษาเลี้ยวดูนั้นหา พระญาอินทาทะนิงใจฉันนี้แล้ว

ก็หันเข้าเสียดูฉันทันด้วยดาบทัดแห่งคน ประการ ๑ พระญาณที่รู้คำอันเข้าสักระมังนั้น
ก็หาวิสสุกัมมเทวบุตรมาแล้ว ก็บังคับด้วยคำว้างนี้ คโค ตูราเจ้า วิสสุกัมมเทวบุตร เข้าจูงลง
ไปนมมิดเรือนหลัง ๑ หื้อเปนที่อยู่แก่นางปทุมมาผู้เปนลูกยี่งแห่งเจ้ารัตนชื่อว่าวิสุทธสี ใน
ทิศตะไกลอาศรมบพทาสเจ้าสัประหมานพันวา ๑ แล้วเข้าจูงคืนมาทေး ”

(โสนันทชาดก ฉบับชำระ : หน้า 402-403)

(8) การให้ความช่วยเหลือแก่ตัวเอกจนสำเร็จบรรลุตามที่ได้ตั้งใจไว้

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องวิริยปัญจกิตชาดก (ลำดับที่ 42) กล่าวถึงวิริยปัญจกิตว่า ต้องการจะ
ถวายอชฌตีกทาน พระอินทร์จึงแปลงกายเป็นชายหนุ่มช่างทำทองแล้วมาขอรับบริจาคขึ้นเนื้อ
ของวิริยปัญจกิตเพื่อนำไปพอกพระพุทธรูปแทนแผ่นทองคำเปลว ความว่า

“ ออ ในกาละขามนั้น ปณฺฑิตกมลเสลาสน์ อันว่าหีนปัญจกิตกมลเสลาบถ อันเปนนรทิพพ-
อาสนาแห่งพระญาณที่สุรินทเทพ ทสฺเสสสิ ก็สำแดงยังอาการอันร้อนกระด้างมล้างจากปกติ
อันอ่อนสุขุมล คัวยบุพพเจตนาแห่ง ปรมโพธิสัตว์เจ้าอันกตติเชยังอชฌตีกทานวิตถกะ สกฺโก
อันว่าพระญาณที่สุรินทเท อวชฺเชนุโค อันร้นเพิงค้อยเหตุด้วย วิเสสทิพปัญญา ญควา รู้แล้ว
คํ การณฺ ยังเหตุอันนั้น โอตริควา เสติจลงมาจากชั้นฟ้าดาวดิงสา นิมมิตฺวา อุตฺตานํ เนรมิตยัง
คนโดยพลัน สุวณฺณการํ หื้อเปนคั้งช่างคํ อฏฺฐาสิ คือยืนอยู่ ปฺรโต แด่ของหน้าแห่งโพธิสัตว์
เจ้าก็มีแล ”

(วิริยปัญจกิตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 901)

(9) การปรากฏกายให้ผู้ทำความดีได้เห็นในโอกาสอันควร

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องวิปุลราชชาดก (ลำดับที่ 40) กล่าวถึงว่า พระอินทร์แปลงกายเป็น
พราหมณ์หนุ่มมาขอรับบริจาคนางสุนทรีราชเทวีและพระกุมารเป็นทาน รวมทั้งยังได้แปลงกาย
เป็นพราหมณ์แก่มาขอรับบริจาคบ้านเมืองเป็นทาน เนื่องจากพญาวิปุลราชปรารถนาที่จะถวาย
อชฌตีกทาน และเมื่อทรงทราบความประสงค์อันแน่วแน่ของพระโพธิสัตว์เจ้าแล้ว พระอินทร์
จึงสำแดงกายที่แท้จริงปรากฏต่อพญาวิปุลราช ความว่า

“ สกฺโก อันว่าพระญาณที่สุรินทเทเวโรหิที ทิสฺวา หันแล้ว คํ อญฺญริยํ ยังอัสสจฺจริยอันนั้น
เปนอันชินคิยังณฺนค วฺควา กล่าวว้างนี้ เอโส ราชา อันว่ามหากระสัดตฺตนัน พุทฺธงฺกุโร
อันเปนหน่อพุทฺธงฺกุโรโพธิสัตว์ ก็จักได้ตรัสสัพพัญญูปนพระ โลกนาโณ อันเปนที่เพ่งแกโลก
ภวิสฺสติ ก็จักมีแล คັນว่าพระญาณที่กล่าวว้างนั้น อาห คักกล่าว เอวฺวณฺนํ ยังคํคั้งนี้เช่งพระญา
วิปุลมหากกระสัดตฺตเจ้าว่า มหาราช ตูรามหาราชะ อหิ อันว่าผู้ข้านี้ น พฺราหฺมโณ ปิโรพฺราหฺมณํ
ผู้ยวยานสามานยียังนค สกฺโกปิ แม่นพระญาณที่สุรินททิปติราช อาสิ คิมิแล ปน คัวยมิแท้...
สกฺโก พระญาณที่สุรินททิปติ วฺควา จ คันว่ากล่าวแล้ว ภูติ ยังคํสัดเสณขอยังวณฺณา
บุญคุณอุตลตมพารแห่งพระญาวิปุลมหาสัดตฺตเจ้าอัครเทโว คโค ก็เสด็จขึ้นเมื่อพลันนค สกฺกุ-
ฐานเอน สู่ดาวดิงสาสวรัคอันเปนฐานันดรวิเสสแห่งคนสิ่งเคียวแล ”

(วิปุลราชชาดก ฉบับชำระ : หน้า 870-871)

- (10) การกล่าวคำสรรเสริญ ยกย่องแก่ผู้ที่กระทำความดี

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุวรรณพรหมทัตตชาดก (ลำดับที่ 45) กล่าวถึงว่า พระอินทร์นั้น ได้กล่าวคำสรรเสริญยกย่องแก่พญาสุวรรณพรหมทัตตราช ภายหลังจากการที่พระองค์ทรงประกอบกุศลกรรมในการบำเพ็ญทานบารมีเสร็จสิ้นลงแล้ว ความว่า

“มหาราช สุรามหาราชเจ้า อาสิ คีมี ทุว อันวามหาราชเจ้า พุทฺธกุโร อันเปนนอ พุทฺธกฺคนวิเสส ภวิสุสสิ คีจกมี ทุว อันวามหาราชเจ้า อปฺปมาโท อันหาคำประหมาทบได้ เทหิ จุง्हือ ทานํ ยังทาน ตมฺเห อันวามหาราชเจ้า ททนฺโต อันหือ ทานํ ยังทาน ภยฺราถ คีเพิงกะทำ ปุญฺญานิ ยังบุญทั้งหลาย อปฺปารํ ใ้ ๆ ยถาลล คัวยคังกำลังแห่งตนเท่านั้นเทอะ สตฺโก อันว่าพระญาอินท์ อภสิ คีกะทำ ธุติ ยังคำสักเสริญยกยอโพธิสัตว์เจ้าแท้หลีแล ”

(สุวรรณพรหมทัตตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 942)

- (11) การให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่กระทำความดี โดยการนำขึ้นไปทองเที่ยวบนสวรรค์

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องเสตปณจิตชาดก (ลำดับที่ 9) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ได้นำเอาตัวหนูเผือกเสตปณจิตขึ้นไปบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อแสดงถึงบุญบารมีแห่งพระโพธิสัตว์เจ้าแก่เหล่าเทวดาทั้งหลาย ความว่า

“สตฺโก อันว่าพระญาอินท์ อาทย ถือเอาแล้ว มหาปริสํ ยังมหาปริสสะเจ้า คือว่าหนูเผือกนั้น อาทยหนฺตํ อันไฟบ่ไหม้ สพฺพบุญญตฺยณปฺตณฺเตชน คัวยเคชะอันปรารณเอายังประหญาสัพฺพบุญญตฺยณ มหาปทุมสมฺปฺภิจฺจนํ อันบัวหลวงหากับเอา ปติฏฺฐเปตฺวา ตั้งไว้ หตฺถเต ในพื้นมือ กนฺตฺวา ไฟแล้ว ทาวติสฺสวณํ ผู้ขึ้นฟ้าดาวดึงสา ทสฺเสตฺวา สํแดง เทวานํ แก่เทวดาทั้งหลาย ”

(เสตปณจิตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 337)

- ค. บทบาทในการที่นำเอาของวิเศษมามอบให้แก่ตัวเอง

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องทริวาทนชาดก (ลำดับที่ 20) กล่าวถึง การที่พระยาณินหนึ่งได้บำเพ็ญเพียรภาวนาตราบจนสิ้นอายุขัยบนโลกมนุษย์แล้ว จึงไปเกิดเป็นพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แต่ยังคงมีจิตคิดห่วงใยในพระยาณินผู้น้องอีก 3 คน และเสด็จลงมาจากสวรรค์เพื่อนำของวิเศษมามอบให้ อันได้แก่ ขวานทิพย์ กลองทิพย์ และไหแก้วทิพย์

(ทริวาทนชาดก ฉบับชำระ : หน้า 506 - 507)

- ง. บทบาทในการรักษา และช่วยชีวิตของตัวเอกหรือตัวละครอื่น ๆ ให้พ้นจากความตาย
- จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องมหาสุรเสนชาดก (ลำดับที่ 47) กล่าวถึง การที่พระอินทร์ทรงช่วยรักษาผู้ชนจนพ้นจากการสลับไสส และช่วยชีวิตของพญาสุรเสนราชให้พ้นคืนกลับมาดังเดิม ความว่า

“อด ขามมัน พระญานินทาก็เอาน้ำอมตะเสลาอันเขยนมาหคไศคนทั้งหลายฝูงนั้น เค ชนา อันว่าคนทั้งหลายฝูงนั้นก็ชุ่ม คีพื้นด้วยน้ำอมตะเสลาอันเขยนนั้น..... แลกล่าวยังคำวาคังนี้ ดูรานาง นางอย่าได้โศกทุกข์ ร้องไห้อันใดเทอะ คุจักหื้อชีวิตแก่ผิวแห่งนาง อิทานิ ในกาละบัดนี้แล ว่าฉนั้น คีหื้อหวั่นนั้นแก่พระญาคังเกาคันแลแล คทเหว ในกาละบัดนั้น อันว่าหวั่นแห่งพระญาคีคิตติกันเปนคังเกา ด้วยอนุภาวะแห่งพระญานินทานั้นคิมิแล ที่นั้นหมู่คนอันมากห็นยัง อัสสจรัชอันนั้น คีหื้อสาธุการมากกว่าพันหน หั้นแล ”

(มหาสุรเสนชาดก ฉบับชำระ : หน้า 963 - 964)

- จ. บทบาทในการเชิดชูเกียรติคุณของตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ให้แก่ชนทั่วไปได้เห็น จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสิทธากุมารชาดก (ลำดับที่ 4) กล่าวถึงว่า หลังจากที่พระกุมารสิทธากลับคืนสู่เมืองแล้ว พญาปฐมราชผู้เป็นพระราชบิดาได้รับสั่งให้มีการจัดพิธีมหากิเษกแก่พระโอรส ในระหว่างที่กำลังประกอบพิธีกรรมอยู่นั้น พระอินทร์ทรงบันดาลให้มีฝนตกลงมาภายในเมืองปาลิสสะซึ่งเกิดพายุภัยภัยในก่อนหน้านี้ ชาวเมืองต่างก็ได้รับความเดือดร้อนจากความอดอยากแห้งแล้งมานาน นับตั้งแต่พระกุมารสิทธาและพระนางสุรสีเทวีทรงถูกขับไล่ออกจากเมืองไป ความว่า

“ สกโก อันว่าพระญานินท เทวราชา อันเปนพระญากัเทวคา วสุธั ยังห่าฝน วสุสาเปลิ คีหื้อตกลง สกทนกร ในเมืองทั้งมวล ”

(สิทธากุมารชาดก ฉบับชำระ : หน้า 135)

หรือจากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องกัณหาการิชาดก (ลำดับที่ 29) กล่าวถึงพระอินทร์ว่าเมื่อได้ฟังคำตอบของปริศนาธรรมที่พระองค์ทรงถามแก่พระกุมารกัณหาการิชาแล้ว ก็รู้สึกชื่นชมยินดี ทรงบันดาลให้เหตุการณ์อันน่าอัศจรรย์และเป็นมงคลต่าง ๆ เกิดขึ้น เพื่อเป็นการสรรเสริญสาธุการแก่พระโพธิสัตว์เจ้า ความว่า

“...พระญานินทได้ฟังปัญหาอันนั้น คีหื้อห่าฝนคอกไม้ทิพตกลงเปนชนิดวิธสั มาบูชามหาตตเจ้าคิมิแล.....พระญานินทได้ฟังยังอันแกปัญหาแห่งโพธิสัตว์เจ้ามิไยยินดี คีหื้อห่าฝน แก้ว 7 ประการ แลเครื่องอาภรณ์ทั้งหลายตกลงปูชารัชมโพธิสัตว์เจ้ากะทำสาธุการ...”

(กัณหาการิชาดก ฉบับชำระ : หน้า 674)

4.1.3 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักปกครอง และเป็นผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์

บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักปกครอง และเป็นผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ คือ ทำหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขของเหล่าเทวดาและตัวละครในเรื่อง คอยตรวจสอบความเรียบร้อยทั้งบนสวรรค์และบนโลกมนุษย์ รวมทั้งการออกคำสั่งให้เทวดาผู้น้อยลงมาช่วยเหลือหมู่มวลมนุษย์ หรือผู้ที่ประกอบกุศลกรรมเมื่อได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ ดังปรากฏในนิทานชาดกของปัญญาสาชกฉบับล้านนาหลายเรื่อง ซึ่งจะขอยกมาเป็นตัวอย่างในที่นี้เพียงหน้าที่ละ 1 เรื่อง เท่านั้น คือ

- ก. หน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขของเหล่าเทวดาและตัวละครในเรื่อง
 ข. หน้าที่ในการตรวจสอบความเรียบร้อยทั้งบนสวรรค์และบนโลกมนุษย์
 ค. หน้าที่ในการออกคำสั่งให้เทวดาผู้น้อยลงมาช่วยเหลือหมู่มวลมนุษย์ หรือผู้ที่ประกอบกุศลกรรมเมื่อได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ

ก. หน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขของเหล่าเทวดาและตัวละครในเรื่อง

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุวรรณพรหมทัตตชาดก (ลำดับที่ 45) กล่าวถึงพระอินทร์ว่าได้นำยาทิพย์มารักษาดวงตาให้แก่พระสุวรรณพรหมทัตตราช จนสามารถมองเห็นได้ดังเดิม ความว่า

“...ศกโก ในกาลยมนั้น สกโก อันว่าพระอินทร์ จุณฺหมานโส พุทฺธา เป็นอันมีใจชมชื่นยินดี อภิสัญญิ ตีฬลโส ทิพฺโพสธิ ชัยยาทิพฺพิ จกฺขุ อันว่าตา คสฺส รณฺโณ แห่งพระสุวรรณพรหมทัตตคนนั้น อตฺถิ ตีรํ ปุพฺเพ ในกาลละเมื่อก่อน ยถา ด้วยประการฉะนี้ โส ราชา อันว่าพระสุวรรณพรหมทัตตคนนั้น ลกฺติ ก็ได้ จกฺขุณิ ยังตาทั้ง ๒ ตา ด้วยประการฉะนี้แล...”

(สุวรรณพรหมทัตตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 942)

ข. หน้าที่ในการตรวจสอบความเรียบร้อยทั้งบนสวรรค์และบนโลกมนุษย์

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องเสตปณจิตตชาดก (ลำดับที่ 9) กล่าวถึงพระอินทร์ทรงนำตัวหนูเผือกเสตปณจิตตโพธิสัตว์เจ้า ขึ้นไปยังที่ประทับบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากที่เกิดไฟไหม้ในป่าหิมพานต์ ความว่า

“...สกโก อันว่า พระอินทร์ อาทย ถือเอาแล้ว มหาปริสฺส ยังมหาปริสสเจ้า ถือว่า หนูเผือกนั้น อชฺยหนฺตฺ อันไฟไหม้ สัพพญญฺญตฺตณเตเชน ด้วยเดชอันปรารถนาเอา ยังประพาสหัตถญฺญตฺตณ มหาปทุมสมฺปฏิจฺจนฺ อัมบวหลวงหากับเอา ปติฏฺฐเปตฺวา ตั้งไว้ หตุตฺเต ในพื้นมือ คนฺตฺวา ไฟแล้ว ตาวตฺตฺสวณฺ สุจฺฉนํฟ้าดาวคิงศา ทสฺเสตฺวา สำนแดง เทวานํ แก่เทวดาทั้งหลาย...”

(เสตปณจิตตชาดก ฉบับชำระ : หน้า 337)

ค. หน้าที่ในการออกคำสั่งให้เทวดาผู้น้อยลงมาช่วยเหลือหมู่มวลมนุษย์ หรือผู้ที่ประกอบกุศลกรรมเมื่อได้รับความเดือดร้อนต่าง ๆ

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสมุททโมสชาดก (ลำดับที่ 1) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ได้กล่าวดำหนิติเตียนนางมณิเมขลาที่ปล่อยปละละเลยให้พระโพธิสัตว์เจ้าต้องลอยคออยู่กลางทะเลใหญ่ นานถึง 7 วัน รวมทั้งรับสั่งบังคับให้ทิพยารรตินดาบสรักษัญชัยแก่พระสมุททโมส ความว่า

“สกโก อันว่าพระอินทร์ สุตฺวา ได้ยิน คสฺสา กณฺธํ ยังถ้อยคำแห่งนางเทวดากล่าวดังนั้น ...สกโก อันว่าพระอินทรา ครหิตฺวา อาริตฺเตยน มณิเมขลํ ยังนางมณิเมขลาเทวธิดาผู้นั้นด้วย คำว่า ‘สุรานางมณิเมขลาเทวธิดา ตฺวา อัมมิงนาง กสฺมา น รกฺขิตฺุ เหตุฉะนี้ใดเล่า บัณฑิตกรัณยา โพธิสฺสคํ ยังโพธิสฺสคํเจ้า สมุทฺทมฺขุณฺ อัมมโหลไปในการทำกลางน้ำสมุทท์ เหว ด้วยประการฉะนี้ชา”

(สมุททโมสชาดก ฉบับชำระ : หน้า 21)

“สกุโก อันว่าพระญาณินท์ ปกโกสาเปตวา หือไพหันมา วิชาธรร์ คีมาถือเฮายังทิพพยา-
ธอร อาห คีกล่าว่า ไก วิชาธรร์ ดูราทิพพยาธอร ตวิ อันว่าท่าน กสุมา คณูทิ เหตุฉัน
ไค ขคค์ ยังดาบสรีกัญชัย โพธิสตุตสสุส แห่งโพธิสตุตต์เจ้านั้นชาแล...”

(สมุททโมสชาดก ฉบับชำระ : หน้า 22)

4.1.4 บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักรบ ต่อสู้กับฝ่ายอธรรม

บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักรบ ต่อสู้กับฝ่ายอธรรม คือ ทำหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชา
ของกองทัพเหล่าเทวดาในการทำศึกสงคราม การออกรบเพื่อต่อสู้กับพวกอสูร และฝ่ายอธรรมซึ่งคิดเบียดเบียน
พระโพธิสัตว์เจ้า ดังนั้น การดำรงตนอยู่ในฐานะของนักรบก็ถือเป็นบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระ-
อินทร์ ดังปรากฏในนิทานชาดกของปัญจกษัตริย์ฉบับล้านนาจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ ชาดกเรื่องสุวรรณสังข-
ราชกุมารชาดก มฆชาดก และโสณันทชาดก

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องสุวรรณสังขราชกุมารชาดก (ลำดับที่ 6) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ทรง
ทราบในเหตุที่พญาพราณสีและเหล่าเสนาอำมาตย์นั้น คิดร้ายและคอยกลั่นแกล้งพระโพธิสัตว์
จึงเสด็จลงมาทำประลองการศึก เพื่อต้องการทดสอบความสามารถของพระสุวรรณสังขราช ให้
เป็นที่ปรากฏแก่พญาพราณสีและฝูงชนทั่วไปได้ประจักษ์ ความว่า

“คันตระนิงคั้งนี้แล้ว ก็สระเค็จลงมาจากปราสาทแก้ววิมานคำ ลงมาจากสวรรค์เทวโลกด้วย
ดวงอากาศดุจวิลาสรุ่งเรืองงามด้วยรัศมีรังสีอันเป้นทิพย์แล้วแล คีมาขึ้นอยู่ในอากาศของหน้ำ
ปราสาทพระญาพราณสี แล้วศรีร้องกล่าวแข่งพระญาว่า ในวันอันถ้วน ๗ มาพหุหน้ำนี้ ท่านจูง
ขึ้นมวนอากาศที่นี้มาแก้ปัญหานี้แล้ว จูงมาเหล้นยังค้อนคลี กับด้วยอินทหาในอากาศที่นี้เทอะ”

(สุวรรณสังขราชกุมารชาดก ฉบับชำระ : หน้า 220)

จากตัวอย่าง ในชาดกเรื่องมฆชาดก (ลำดับที่ 11) กล่าวถึงว่า พระอินทร์ทรงนำกองทัพเหล่า
เทวดาไปสู้รบกับพวกอสูรเพื่อแย่งชิงเอาดินแดนบนสวรรค์มาเป็นของตน ความว่า

“สกุโก อันว่าพระญาณินท์ สตุวา ได้ยินแล้วยังคำว้างนี้ อสุรา อันว่าอสูรทั้งหลาย กิร
อุฏฐิตา อันได้ขึ้นว่าขึ้นมาแล แล้วพระญาอินท์นั้น อพุกุคนตุวา สยองขึ้นใส่แล้ว สมุททปิฏฐู
เอว เหนือหลังน้ำสมุทท์ถึงเคียว ภูษณิควารบแล้ว เดหิ อสุเรหิ กับด้วยอสูรฝูงนั้น ชิโต หากแพ้
อรทุโร คีปรารภ ปลาฮิตุ เพื่อพ่าย มตฺถเกน ด้วยพายบน ทกฺขินสมุทฺทสุส แห่งน้ำสมุทท์ใน
ส่วนทิสสะกล้ำได้ เวชยนฺตรเอน ด้วยเวชยันตรถทิพ ปญฺจโยชนปฺปมาเณน ด้วยอันยาวได้ ๕
โยชนะแล ”

(มฆชาดก ฉบับชำระ : หน้า 364)

ส่วนในชาดกเรื่องโสณทัชชก (ลำดับที่ 14) กล่าวถึงในเชิงเปรียบเทียบว่า นางนิมมาทวิผู้เป็นพระราชมารดาของพระกุมารโสณทัชชะ รวมทั้งบรรดานางสนมและหุมริพลทั้งหลายในเมืองพาราณสีต่างก็โศกเศร้าเสียใจ และพากันคร่ำครวญถึงพระโพธิสัตว์เจ้าที่เสด็จออกประพาสป่าแต่ยังไม่กลับคืนมาสู่เมือง ฝ่ายฝูงคนจำนวนมากที่มารวมชุมนุมกันในที่นั้น ได้ส่งเสียงคังอึงมีราวกับพวกอสูรมารบกับกองทัพของพระอินทร์ ความว่า

“...นางนาสสนมทั้งหลายคีคี อันวารีพลคนทั้งหลายคีคี มาประชุมชุมนุมกันที่นั่นคิริ้องให้มิเสียงมีนนั้นมากนัก เปนประคุดคังหุมุโธสวรมารบกับคัวยพระญาอินทน์นั้นคิมิแล ”

(โสณทัชชก ฉบับชำระ : หน้า 406)

บทบาทของพระอินทร์ที่พบจากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมปญญาสาชคถฉบับล้านนา คั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น เมื่อมองโดยภาพรวม ก็จะพบว่า บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์จรรยารบรณและบทบาทในฐานะที่เป็นพุทธศาสนูปถัมภกมีปรากฏมากที่สุด สอดคล้องกันกับลักษณะของวรรณกรรมพุทธศาสนาประเภทนิทานชาดกที่มุ่งสั่งสอนให้เห็นถึงผลแห่งการทำความดี ละเว้นความชั่ว ช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยาก เคารพยกย่องผู้ที่ประพฤดีดี รวมทั้งการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ในสังคมล้านนาสืบต่อไป

นอกจากนี้บทบาทของพระอินทร์ในฐานะที่เป็นนักปกครอง และผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ รวมทั้งบทบาทในฐานะที่เป็นนักรบยังคงมีปรากฏอยู่ในนิทานชาดกบางเรื่อง ซึ่งแนวคิดนี้ได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีบาติ – สันสกฤตของอินเดีย จึงเป็นเครื่องยืนยันว่าเราได้รับเอาเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระอินทร์ โดยผ่านทางวรรณคดีศาสนาเหล่านี้มาเป็นเวลาช้านาน พร้อม ๆ กันกับที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่ประเทศไทย และดินแดนล้านนาในอดีตกาล

4.2 พฤติกรรมของพระอินทร์

ทรรชัย แสงสุข (2535) กล่าวถึงพฤติกรรมว่า พฤติกรรมต่างๆ ของคน ย่อมขึ้นอยู่กับหน้าที่ของตัวบุคคลและสิ่งแวดล้อมของเขาเอง

ส่วนนักจิตวิทยาเชื่อว่า พฤติกรรมเป็นผลที่เกิดจากการทำปฏิกิริยาของมนุษย์ หรืออินทรีย์ (organism) กับสิ่งแวดล้อม (environment) พฤติกรรมของอินทรีย์ที่ได้จากการมีปฏิกิริยากับสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีผลออกมาในรูปทั้งที่สังเกตได้ด้วยบุคคล และที่สังเกตไม่ได้ ส่วนประกอบของพฤติกรรมมีอยู่ 3 ส่วนด้วยกัน คือ พฤติกรรมด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Domain) เป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้การจำข้อเท็จจริงต่าง ๆ พฤติกรรมด้านทัศนคติ (Affective Domain) เป็นพฤติกรรมที่อยู่ภายใน หมายถึง ความสนใจ ความรู้สึก ทำที่ ชอบไม่ชอบ การให้คุณค่า การรับ-การเปลี่ยน หรือปรับปรุงค่านิยมที่ยึดถืออยู่ พฤติกรรมด้านนี้เป็นความรู้ภายใน ซึ่งบางทีก็ยากต่อการสังเกตวินิจฉัย พฤติกรรมด้านปฏิบัติ (Psychomotor Domain) เป็นพฤติกรรมการแสดงออกทางกาย ทางกรปฏิบัติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออก และสังเกตได้ในสถานการณ์หนึ่งๆ ทั้งนี้ พฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์จะเป็นตัวชี้ให้เห็นถึงพื้นฐานของทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อในสังคมที่บุคคลมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องอยู่

กล่าวโดยสรุป พฤติกรรม (Behavior) หมายถึงกิจกรรมทุกประเภทที่มนุษย์กระทำ ไม่ว่าสิ่งนั้นจะสังเกตได้หรือไม่ก็ตาม เมื่อเราได้ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะพฤติกรรมของของตัวบุคคลนั้น ๆ ย่อมเป็นหนทางที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในตัวบุคคลและสภาพแวดล้อมของเขาอย่างชัดเจน ดังนั้น จึงควรศึกษาวรรณกรรมในด้านพฤติกรรมของตัวละครอย่างละเอียด เพราะนอกจากจะทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนแล้ว ยังจะช่วยให้เกิดความ “เข้าถึง” วรณกรรมในแต่ละเรื่องได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมของพระอินทร์ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา สามารถจัดประเภทตามลักษณะได้ ดังนี้

- 4.2.1 การให้ความเคารพยกย่องต่อผู้ที่กระทำความดี
- 4.2.2 การตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม เมื่อดำรงตนอยู่ในฐานะของผู้นำ
- 4.2.3 การซ่อนรูปลักษณะที่แท้จริง
- 4.2.4 ความกังวลต่อสิทธิและอำนาจที่มีอยู่
- 4.2.5 ความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น
- 4.2.6 การใช้ไหวพริบสติปัญญา
- 4.2.7 การใช้วาทศิลป์
- 4.2.8 การรบ และการต่อสู้

4.2.1 การให้ความเคารพยกย่องต่อผู้ที่กระทำความดี

เนื่องจากนิทานชาดกเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา มุ่งเน้นในเรื่องของการทำความดี เพื่อเป็นอานิสงส์สำหรับชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า การให้ความเคารพและยกย่องต่อผู้ที่กระทำความดีจึงมักจะพบมากในวรรณกรรมประเภทนี้ ดังจะเห็นได้จากการที่พระอินทร์ให้ความเคารพนับถือต่อตัวเอกซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ไม่ว่าพระโพธิสัตว์จะมีชาติกำเนิดเป็นลูกของกษัตริย์หรือลูกของผู้อื่นก็แล้วแต่ แม้กระทั่งการที่พระโพธิสัตว์มีชาติกำเนิดเป็นสัตว์ เมื่อพระโพธิสัตว์ประกอบกุศลกรรมบำเพ็ญทานบารมีจนสำเร็จแล้ว พระอินทร์ก็จะกล่าวยกย่องสรรเสริญต่อการกระทำนั้น ทั้งยังบันดาลให้เหตุอัศจรรย์ต่าง ๆ บังเกิดขึ้นเพื่อเป็นการสักการะสาธุการแก่บุญบารมีแห่งพระโพธิสัตว์เจ้า นอกจากนี้ยังได้กล่าวเชิดชูเกียรติคุณแห่งพระโพธิสัตว์ให้ปรากฏแก่ฝูงชนทั่วไป ตลอดจนเหล่าเทวดาและสรรพสัตว์ทั้งหลาย ให้ทราบและตระหนักถึงความดีของพระองค์

4.2.2 การตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม เมื่อดำรงตนอยู่ในฐานะของผู้นำ

ด้วยบทบาทของพระอินทร์ที่ต้องทำหน้าที่เป็นทั้งนักปกครองและผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และชั้นดุสิต จึงเป็นสาเหตุให้พระอินทร์ต้องประพฤติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา ดังจะเห็นได้จากการที่พระอินทร์ได้กล่าวตักเตือนแก่เหล่าเทวดา ไม่ให้ปล่อยปละละเลยต่อหน้าที่ของตน และเน้นให้รู้จักถึงความรับผิดชอบในงานที่ได้รับมอบหมายไป พระอินทร์จะคอยเฝ้าดูแลสอดส่องความเป็นไปทั้งบนสวรรค์และบนโลกมนุษย์ เมื่อทราบว่ามีผู้ใดที่

ประกอบกุศลกรรมและกำลังได้รับความเดือดร้อน พระองค์จะเสด็จลงไปช่วยปัดเป่าความทุกข์นั้น หรือสั่งกำชับให้เทวดาผู้น้อยลงไปให้การช่วยเหลือแก่ผู้ที่ประสบเหตุเภทภัยต่าง ๆ บนโลกมนุษย์ นอกจากนี้ พระอินทร์ยังคอยปกป้องรักษาดินแดนบนสวรรค์ให้เกิดความสงบร่มเย็นอยู่เสมอ เมื่อถึงวาระอันควรก็จะเรียกประชุมเหล่าเทวดาให้มาร่วมชุมนุมกันในงานเทศกาล และรายงานถึงผลของการปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายของเทวดาแต่ละองค์—ทั้งนี้ พระอินทร์ยังให้อาวุธคำสั่งสอน และกล่าวชี้แนะแก่พุทธศาสนิกชนทั่วไปให้รู้จักปฏิบัติตนเป็นคนดี รวมทั้งให้การลงโทษแก่ผู้ที่กระทำความชั่วและเบียดเบียนผู้อื่น เพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่อบาปที่ตนกระทำ

4.2.3 การซ่อนรูปลักษณะที่แท้จริง

ในฐานะที่พระอินทร์เป็นผู้ที่มีบทบาทในการทดสอบจิตใจของพระโพธิสัตว์ ให้น่าพิศุข ทานบารมีได้สำเร็จลุล่วงตามความปรารถนา การปลอมตัวหรือแปลงกายในรูปลักษณะต่าง ๆ เพื่อไปขอรับบริจาคทานจากพระโพธิสัตว์จึงถือเป็นพฤติกรรมที่การกระทำความชั่วให้เกิดผลเร็วขึ้น และส่งผลให้การทดสอบจิตใจนั้นบรรลุตามที่ได้มุ่งหวังไว้ ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระอินทร์แปลงกายเป็นมนุษย์หรืออมนุษย์ อันได้แก่ พราหมณ์ ยักษ์ นายพราน ช่างทำทอง และชายผู้ทุพพลภาพ เพื่อมาขอรับบริจาค พระเมเหสี พระกุมาร ทรัพย์สมบัติ บ้านเมือง และร่างกายของพระโพธิสัตว์ ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมีนั้นได้สำเร็จแล้ว พระอินทร์ก็จะปรากฏพระองค์จริงให้พระโพธิสัตว์ได้เห็น เพื่อเป็นการสักการะสาธุการแก่การกระทำของพระโพธิสัตว์เจ้า

4.2.4 ความกังวลต่อสิทธิและอำนาจที่มีอยู่

เมื่อใดที่มีผู้ประกอบกุศลกรรมบำเพ็ญทานบารมี และตั้งจิตอธิษฐานปรารถนาถึงการสละซึ่งชีวิตของคนอื่นเป็นการให้อัชฌัตติกทานแล้ว ทิพยอาสน์ของพระอินทร์ก็จะบังเกิดการแจ้งกระด้าง สร้างความรุ่มร้อนให้แก่พระอินทร์ทุกครั้ง ส่งผลให้เกิดความวิตกกังวลแก่พระอินทร์ว่า จะมีผู้ที่ปรารถนายังสมบัติและตำแหน่งของพระอินทร์มาเกิดบนสวรรค์ชั้นฟ้า จนเป็นสาเหตุให้พระองค์ต้องสละตำแหน่งพ้นจากหน้าที่ไป ดังจะเห็นได้จากการที่พระอินทร์ต้องเสด็จลงไปบนโลกมนุษย์เพื่อทดสอบจิตใจของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญทานบารมีแต่ละครั้ง ซึ่งถ้าวิเคราะห์ตามหลักทางพุทธศาสนาแล้ว ทำให้ทราบว่า พระอินทร์ก็ยังมีความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งที่ตนและปรารถนาที่จะรักษาอำนาจของพระองค์เอาไว้ ไม่ต้องการจะหลุดพ้นจากตำแหน่งของพระอินทร์อันก่อปรไป ด้วยความสุขสบายในโลกียะ ดังนั้น ผู้ใดที่จะขึ้นมาแทนตำแหน่งของพระอินทร์นั้น ก็ต้องผ่านการทดสอบ และมีความเหมาะสมตามคุณลักษณะทั้ง 7 ประการ

4.2.5 ความมีเมตตากรุณาต่อผู้อื่น

การเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี จะต้องมีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น อิทธิพลจากหลักธรรมคำสอนนี้ ได้ส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ตลอดจนการสร้างตัวละครในเรื่อง บทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ที่ปรากฏในปัญญาสาขกฉบับล้านนาจึงมีลักษณะที่เกี่ยวกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนา คือ มุ่งเน้นถึงการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่กระทำความดี มีจิตใจอ่อนโยน รู้จักมีเมตตากรุณาต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ดังจะเห็นได้จากการที่พระอินทร์เสด็จลงไปช่วยมวลมนุษย์ หรือตัวละครที่ประกอบคุณงามความดีเมื่อได้รับความเดือดร้อน เช่น การให้บุตรแก่ผู้ที่ตั้งมั่นในการบำเพ็ญเพียรกุศลกรรม และช่วยจัดการเกี่ยวกับการกำเนิดของตัวละคร การเนรมิตที่พักอาศัย และมอบเครื่องอัฐบริวารให้แก่ผู้ที่กระทำความดี รวมทั้งให้การรักษาและช่วยชุบชีวิตของตัวละครให้ฟื้นคืนจากความตาย เป็นต้น

4.2.6 การใช้ไหวพริบสติปัญญา

ในวรรณกรรมประเภทนิทานชาดกบางเรื่อง จะพบว่า พระอินทร์มีบทบาทในการตั้งปริศนาธรรมถวายแก่พระโพธิสัตว์ และตัวละครในเรื่อง ซึ่งผู้ที่จะสามารถเข้าใจในปริศนาธรรมนี้ได้ต้องมีสติปัญญาคือ มีความเฉลียวแหลม และมีความรอบรู้ทางหลักธรรมต่าง ๆ จึงจะสามารถตอบคำถามที่ยากเกินกว่าผู้คนทั่วไปจะเข้าใจได้ และคำตอบนั้นก็แฝงไว้ด้วยข้อคิดสอนใจแก่ผู้ฟัง ดังนั้นการสรรหาคำถาม หรือการตั้งปริศนาธรรม จึงเป็นพฤติกรรมที่สำคัญต่อการทดสอบสติปัญญาทั้งตัวผู้ตอบและผู้ถามด้วย โดยจะเห็นได้จากการที่พระอินทร์ถวายปริศนาธรรมแก่พระโพธิสัตว์ เพื่อทดสอบพระสติปัญญาและบุญบารมีของพระองค์ ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชนทั่วไป

4.2.7 การใช้วาทศิลป์

จากการศึกษา พบว่า นิทานชาดกส่วนใหญ่ในตอนท้ายของเรื่องนั้น พระอินทร์จะกล่าวให้โอวาทคำสั่งสอนแก่พระโพธิสัตว์ เหล่าเทวดา และฝูงชนทั้งหลาย ให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี หมั่นประกอบกุศลกรรมเพื่อเป็นอนันตังส์แก่ชีวิตต่อไปในภายภาคหน้า และหากผู้ใดปรารถนาที่จะไปเกิดบนสวรรค์ก็ต้องรักษาศีลปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ซึ่งในการให้โอวาทคำสั่งสอนนั้น พระอินทร์จะใช้หลักจิตวิทยาเพื่อกล่าวโน้มน้าวจิตใจของผู้ฟังให้เกิดความคล้อยตาม พร้อมทั้งมีการยกตัวอย่างให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน ดังที่ยกตัวอย่างถึงเรื่องราวของพระองค์ว่า เมื่อครั้งที่ทรงดำรงพระชาติเป็นมมมานพผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านมจลคาม ได้สร้างหนทางสร้างศาลา ถวายเป็นทาน ครั้นพอสิ้นอายุขัยบนโลกมนุษย์แล้วจึงจุดไปเกิดเป็นพระอินทร์เจ้าแห่งเหล่าเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์และสวรรค์ชั้นดุสิต

4.2.8 การรบ และการต่อสู้

เนื่องจากพระอินทร์ดำรงคนอยู่ในฐานะที่เป็นผู้นำของเหล่าเทวดาบนสวรรค์ และมีหน้าที่ในการปกป้องรักษาอาณาจักรของคนให้พ้นจากศัตรูผู้มารุกรานอย่างพวกอสูร พระองค์จึงต้องคิดหาวิธีในการกำจัดพวกอสูรทั้งหลาย ซึ่งการต่อสู้เพื่อแย่งชิงดินแดนระหว่างกองทัพพระอินทร์กับพวกอสูร มีปรากฏอยู่ในนิทานชาดกเรื่องมณฑก (ลำดับที่ 11) กล่าวถึงว่า แต่เดิมนั้นดินแดนบนสวรรค์ส่วนหนึ่งยังถูกรอบครองโดยพวกอสูร ต่อมาเมื่อพระอินทร์และเหล่าเทวดาต้องการที่จะครอบครองดินแดนทั้งหมด รวมทั้งคืนปาริฉัตตกะ (ปาริชาติ) พระอินทร์จึงได้คิดอุบายในการใช้น้ำโสมเพื่อตัดกำลังของพวกอสูร และเมื่อพวกอสูรหลงกลพากันดื่มน้ำโสมจนเมาเมาไม่ได้สติ เหล่าเทวดาจึงขับไล่พวกอสูรให้ลงไปจากสวรรค์ แล้วยึดเอาดินแดนนั้นมาเป็นอาณาจักรของตน ครั้นพอพวกอสูรได้สติจึงคิดกลับมาชิงเอาเมืองคืน แต่ด้วยพระสติปัญญาของพระอินทร์ก็สามารถเอาชนะการรบในครั้งนั้นไปได้ พระองค์ทรงแต่งตั้งพญามาค พญาครุฑ กุมภกัณฑ์ พญาอภัย และท้าวจุลโลกบาล ให้อยู่รักษาดินแดนในแต่ละส่วนที่เป็นของตนเองไว้สืบต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์บทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ที่ปรากฏในปัญญาสาชดก ทำให้ทราบว่า พระอินทร์เป็นตัวละครที่ช่วยให้การบำเพ็ญทานบารมีของพระ โพธิสัตว์สำเร็จลุล่วงตามความมุ่งหวัง ทั้งนี้ บทบาทและพฤติกรรมของพระอินทร์ทำให้เกิดเหตุการณ์ของเรื่องเกิดความกระชับและดำเนินต่อไปอย่างเป็นเหตุเป็นผล และเป็นไปตามรูปแบบของวรรณกรรมพุทธศาสนาประเภทนิทานชาดก อนึ่ง การรับเอาแนวคิดและคำนิยามที่เกี่ยวกับเรื่องราวของพระอินทร์มาจากวรรณคดีภาษาบาลี - สันสกฤต จัดได้ว่ามีส่วนสำคัญต่อการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของล้านนาเช่นกัน ดังจะศึกษาวิเคราะห์ให้ปรากฏชัดเจนในบทต่อไป